

บทที่ 3

ยุคการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา พ.ศ.2515 -2524

ชุมชนปางอึกาในช่วง พ.ศ.2515 เป็นต้นมาเริ่มถูกแทรกแซงจากการพัฒนาของรัฐ ตามนโยบายของรัฐที่ต้องการควบคุมประชากรบนพื้นที่สูงซึ่งถูกเรียกว่า "ชาวเขา"

การควบคุมกระทำผ่านกิจกรรมสามอย่าง คือการให้การศึกษา และการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และสร้างวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวก สาม การทำลายระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพนระบบเศรษฐกิจของชาวเขาสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ทั้งหมดอยู่ในกระบวนการทำให้ทันสมัย

วิถีคิดและแนวคำอธิบายของรัฐต่อ "ชาวเขา"

การที่จะเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของชุมชนปางอึกาในยุคนี้จำเป็นต้องเข้าใจถึงการขยายอำนาจรัฐเข้ามาควบคุมชนชาวเขา โดยพิจารณาการนิยามตำแหน่งแห่งที่ของ "ชาวเขา" และ "ปัญหาชาวเขา" เพื่อเข้าใจในท่าทีของรัฐบาลไทยต่อชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่สูง เนื่องจากพลังอำนาจของรัฐได้แทรกเข้ามา มีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนในป่าอย่างสูงในเวลาต่อมา

การนิยาม "ชาวเขา" เพื่อสร้างตำแหน่งแห่งที่ของชุมชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ผู้กุมอำนาจรัฐใช้ อุดมการณ์ชาตินิยม เป็นคุณค่าหลักในการแบ่งชั้นของความเป็นพลเมืองไทย และใช้คติความเชื่อเรื่องความมั่นคงของชาติมาเกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับ "ชาวเขา" ในเวลาต่อมา ที่มีสาระสำคัญคือการผสมกลมกลืนให้ชาวเขากลายเป็นไทย ให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติไทย เช่น ถ้อยแถลงของผู้มีอำนาจต่อ "ชาวเขา" ดังคำกล่าวของจอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ.2509)

"ชาวเขาเกือบทุกเผ่าเข้ามาอาศัยในภูมิภาคนี้ก็เพราะประเทศนี้ให้โอกาสใหม่ ๆ แก่ชนเหล่านี้ ตลอดจนเป็นที่หลบภัยจากการครอบงำจากประเทศต่าง ๆ พวกนี้เป็นมิตรกับคนไทย ที่ผ่านมา ปัญหาชาวเขาดูเหมือนจะเป็นเรื่องเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะเราอดทนพอที่จะปล่อยให้พวกนี้ปรับตัวเข้ากับประเทศด้วยตัวเอง โดยไม่เข้าไปเข้ารกรกวน องค์กรทางสังคมของเราและการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนเผ่า นโยบายที่ผ่านมาของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับชาวเขานั้นเป็นไปด้วยความอดทนอย่างถึงที่สุดแล้ว คนพวกนี้ส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ที่เพิ่งอพยพเข้ามาใหม่ ยกตัวอย่างเช่น พวกแม้ว ได้อพยพเข้ามาในไทยเมื่อร้อยกว่าปีที่

ผ่านมานี้เอง กลุ่มใหญ่ของพวกนี้คงจะเข้าประเทศมาเมื่อ 50 ปีที่แล้ว พวกนี้ได้รับอนุญาตให้ข้ามชายแดนอย่างอิสระและจับจองที่ดินที่ตัวเองไม่มีสิทธิตามกฎหมาย คนเหล่านี้ยังได้รับอนุญาตให้ย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งตามเขตภูเขาในไทยเมื่อดินเริ่มเสื่อมโทรมลง ชาวเขาพวกนี้ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายและไม่ต้องมีพันธะใดๆ ต่อประเทศดังเช่นพลเมืองไทยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการเสียภาษีหรือเกณฑ์ทหารคนพวกนี้เป็นพวกที่เป็นเอกเทศที่ไม่ต้องการให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับ

ท่าทีของผู้มีอำนาจรัฐต่อ “ชาวเขา” ในเบื้องต้นเห็นได้อย่างชัดเจนว่ายกเอาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มากล่าวอ้างโดยชี้ให้เห็นว่า “ชาวเขา” ไม่ใช่คนไทย และรัฐบาลไทยมีความอดทนต่อ “ชาวเขา” อย่างยิ่งยวด ทั้งที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นที่สูงมีมานานส่วนการรื้อฟื้นดินเขตพรมแดนเป็นผลพวงจากการพยายามสร้างรัฐชาติของชนชั้นนำทางอำนาจซึ่งชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มิได้มีส่วนร่วมสร้างหรือรู้เห็นมาก่อน การกล่าวอ้างดังกล่าวจึงเป็นเสียงของอำนาจที่ต้องการควบคุมกลุ่มชนบนพื้นที่สูงมากกว่าการช่วยชาวเขา

การขาดความเป็นพลเมืองไทยของชาวเขา ในคำอธิบายของผู้มีอำนาจนอกจากการอ้างว่าชาวเขามีการเคลื่อนย้ายอยู่ไม่เป็นที่เป็นทาง ข้ามไปมาหลายประเทศแล้ว ยังมีการกล่าวอ้างถึงความไร้พันธะผูกพันกับรัฐชาติ และสถาบันกษัตริย์ เช่น คำกล่าวของขจัดภัย บุรุษพัฒน์ คือ

“ชาวเขาคิดว่าตนเองนั้นไม่มีชาติ แม้ว่าตนเองจะเกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทยก็ตาม ดังนั้น พวกนี้จึงไม่มีความรักและให้คุณค่าแก่ประเทศชาติที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะหาความจงรักภักดีจากหัวใจของคนเหล่านี้ หัวใจของคนเหล่านี้ก็ออกไปด้วยองค์ประกอบแห่งความว่างเปล่าและไร้ซึ่งความผูกพันต่อสถาบันอันเป็นที่รักและหวงแหนของไทย” (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541)

วิธีคิดจากคำอธิบายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่ารัฐไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่สูงด้วยคำอธิบายชาวเขาให้อยู่ในฐานะผู้ด้อยพัฒนา มีความล้าหลังทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เกิดความทันสมัย

ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับชาวเขาของรัฐบาลไทยที่มีผู้นำแบบเผด็จการทหาร ในทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา คือ การสร้างความเป็นไทยให้ชาวเขา มีความจงรักภักดีต่อชาติไทย เพื่อสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ที่เคลื่อนไหวยุติในพื้นที่ชนบทและชุมชนในพื้นที่ป่าเขา ยุทธวิธีคือการเข้ามาแทรกแซงชุมชน

ให้ได้รับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและจัดการศึกษาให้ชุมชนชาวเขา มีการจัดตั้งกลุ่มกึ่งทหารเพื่อคอยสอดส่องความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ โดยใช้กลไกคือตำรวจตระเวนชายแดนที่มีภารกิจรับผิดชอบในด้านการปราบปรามคอมมิวนิสต์

โครงสร้างอำนาจรัฐต่อ“ชาวเขา”

คณะรัฐมนตรีสมัยรัฐบาลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการชาวเขา ในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2502 มีหน้าที่ดำเนินการในเรื่องชาวเขาโดยเฉพาะ โครงสร้างของคณะกรรมการชาวเขาชุดปรับปรุง พ.ศ. 2516 ประกอบด้วยประธานกรรมการคือปลัดกระทรวงมหาดไทย และกรรมการจากข้าราชการส่วนต่าง ๆ คือปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปลัดกระทรวงคมนาคม ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เลขาธิการสภาพความมั่นคงแห่งชาติ เลขาธิการคณะกรรมการปราบปรามยาเสพติดให้โทษ ผู้แทนกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ผู้แทนกองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ อธิบดีกรมประมวลข่าวกลาง อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย (ภาคเหนือ) อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ กรรมการและเลขาธิการ รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ กรรมการและรองเลขาธิการ อธิบดีกรมตำรวจ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมสามัญศึกษา ผู้อำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เขต 3 และผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน

หน้าที่ของคณะกรรมการชาวเขามี่ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและวิธีการดำเนินการกับชาวเขา
2. รับผิดชอบดำเนินการกับชาวเขาทั้งปวงในเขตปกติ
3. พิจารณาให้คำแนะนำแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับชาวเขา รวมทั้งเรื่องที่อยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของอนุกรรมการชาวเขาต่าง ๆ
4. เร่งรัดและติดตามผลการปฏิบัติงานด้านชาวเขา

คณะกรรมการชาวเขาโดยอาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้แต่งตั้งเพิ่มเติมอนุกรรมการชาวเขาสาขาต่างๆได้ตามความจำเป็น ได้แต่งตั้งอนุกรรมการชาวเขาสาขาต่าง ๆ ขึ้น 6 คณะ ทำหน้าที่เกี่ยวกับชาวเขาในแต่ละด้าน (ขจัดภัย นุรุชพัฒน์, 2518) บทบาทหน้าที่ของคณะ

อนุกรรมการคือการศึกษาและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชาวเขาให้กับคณะกรรมการชาวเขาเป็นผู้ตัดสินใจ

จากโครงสร้างคณะผู้ใช้อำนาจรัฐกำหนดนโยบายชาวเขาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นโครงสร้างที่ให้อำนาจกับข้าราชการประจำมีเจตนาเพื่อเป็นคณะกรรมการที่ "กำหนด"นโยบายโดยปราศจากกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มทางสังคมที่มีส่วนได้เสีย คณะกรรมการชาวเขามีอำนาจหน้าที่ชี้ทิศทางในการจัดการ การควบคุมและ "พัฒนา" ชาวเขาตามแนวความเชื่อและอุดมการณ์ชาตินิยมแบบเผด็จการ ซึ่งเห็นว่าชุมชนที่อาศัยตามพื้นที่สูงมีสถานภาพแตกต่างจากชาวไทยทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการ "บำบัดทางวัฒนธรรม" ให้กลายเป็นพลเมืองไทยที่ภักดีต่อชาติ คณะกรรมการชาวเขาใช้กลไกกรมประชาสัมพันธ์และ ตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินกิจกรรม "การพัฒนาชาวเขา" โดยเน้นการ "สงเคราะห์" และ"พัฒนา" ในด้านการสนับสนุนวัสดุต่าง ๆ เช่นการแจกผ้าห่มกันหนาว การแจกเมล็ดพันธุ์พืชผัก การใช้หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปรักษาชาวเขา การให้หน่วยงานเร่งรัดพัฒนาชนบทตัดถนนเข้าไปสู่ชุมชนชาวเขา เป็นต้น ทั้งนี้ทั้งนั้นเป้าหมายการพัฒนาชาวเขาเป็นไปเพื่อเปิดทางให้รัฐขยายอำนาจลงไปควบคุมชาวเขาไม่ให้เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาลเผด็จการทหาร ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในนโยบายชาวเขา กล่าวคือ

นโยบาย "ชาวเขา" 11 ประการ

คณะกรรมการชาวเขาได้กำหนดนโยบายที่จะพัฒนาชาวเขา 11 ประการ คือ

- 1) จัดให้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชาวเขา เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการวางโครงการและการดำเนินการเกี่ยวกับชาวเขา
- 2) ขยายการจัดที่ดินให้ชาวเขาทำกิน และอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอนในบริเวณอันเหมาะสมที่ชาวเขาได้โค่นป่า และทำการเพาะปลูกพืชในปัจจุบัน และตามบริเวณที่ชาวเขาได้ละทิ้งไปโดยการจัดสรรที่ดินให้ตามกำลังแรงงานครอบครัว เพื่อป้องกันมิให้ทำลายป่าต่อไป
- 3) ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความสนใจและหันมาทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และผลิตสินค้าที่อยู่ในความต้องการของตลาดที่เหมาะสมแก่สภาพพื้นที่ เพื่อเลิกการปลูกฝิ่นอันเป็นผลเสียหายแก่เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ
- 4) ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความรู้และเกิดความสนใจในการเกษตรแบบถาวรเพื่อหยุดยั้งการทำไร่เลื่อนลอย อันเป็นการทำลายป่าและต้นน้ำลำธาร

- 5) ให้ความสะดวกแก่ชาวเขาในการจำหน่ายผลผลิต และปรับปรุงการคมนาคมและการขนส่งตลอดจนการค้าบนภูเขาให้มีสภาพดีขึ้น
- 6) ให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวเขาที่เจ็บป่วย และส่งเสริมแนะนำในเรื่องการพัฒนาอนามัยในหมู่บ้านของตน
- 7) ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับชาวเขา ให้ชาวเขารู้สึกรักและหวงแหนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่ และให้เกิดความเป็นพวกเดียวกับคนไทย
- 8) ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความรู้ในการป้องกันหมู่บ้านของตนเอง จากศัตรูภายนอก และเป็นกำลังสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงปลอดภัยทางชายแดนของประเทศไทย
- 9) ส่งเสริมสนับสนุนให้การศึกษาขั้นมูลฐานแก่เด็กและผู้ใหญ่ชาวเขา
- 10) อำนวยความสะดวกในการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นให้แก่ชาวเขา
- 11) ส่งเสริมสนับสนุนให้ชาวเขามีการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นโยบายทั่วไป เกี่ยวกับชาวเขา

ก.นโยบายระยะสั้น ได้แก่การจัดให้มีเจ้าหน้าที่เข้าไปถึงชาวเขาที่เป็นจุดล่อแหลมให้ทั่วถึงโดยเร็วที่สุด โดยใช้วิธีพัฒนาแผนนำ เพื่อผูกพันจิตใจชาวเขาให้มีความนิยมในรัฐบาล และมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย ให้สามารถใช้ชาวเขาช่วยเป็นกำลังในการป้องกันการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ชาวเขาได้ทันที่

ในบริเวณพื้นที่ประกาศเป็นเขตแทรกซึมของคอมมิวนิสต์และมีการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ให้หน่วยงานทุกหน่วยฟังคำสั่งและดำเนินการตามแนวความคิดของผู้บังคับบัญชาทางฝ่ายกองอำนาจการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ตามลำดับ เมื่อการปราบปรามสิ้นสุดลงแล้วและฝ่ายทหาร ตำรวจ สามารถให้ความคุ้มครองได้แล้วให้หน่วยงานพลเรือนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบเข้าไปดำเนินการพัฒนาในบริเวณนั้นต่อไป

ในพื้นที่ซึ่งยังไม่ได้ประกาศเป็นเขตแทรกซึม แต่มีพฤติกรรมของคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นในบางหมู่บ้าน แต่ยังไม่ถึงขั้นใช้อาวุธ จำเป็นที่จะต้องรีบดำเนินการในลักษณะป้องกันเสียแต่เนิ่น หน่วยงานพลเรือน ตำรวจ ทหาร ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประชาสงเคราะห์ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน หน่วยทหารในท้องถิ่น และหน่วยอื่น ๆ จะต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย โดยมีกรมประชาสงเคราะห์เป็นหน่วยหลัก รับผิดชอบเข้าไปดำเนินการเพื่อป้องกันโดยด่วน ด้วยการพัฒนาและสงเคราะห์ให้ความปลอดภัยและดำเนินการทางจิตวิทยา

นโยบายระยะยาว

ได้แก่การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาให้อยู่อาศัยและทำมาหากินบนภูเขาเป็นหลักแหล่งแน่นอน เลิกการปลูกฝิ่น ปลูกพืชผลอื่นแทน เลิกการทำลายป่า และเป็นพลเมืองดี ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป โดยให้ดำเนินการตามโครงการ 5 ปี ซึ่งสภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติได้กำหนดไว้แล้ว โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาโดยการส่งเสริมอาชีพ การศึกษา การอนามัย และการเสริมสร้างความเจริญในชุมชนที่ชาวเขาอาศัยอยู่
- 2) เพื่อป้องกันการทำลายป่าและต้นน้ำลำธาร โดยการส่งเสริมให้ชาวเขาทำการเกษตรแบบถาวร
- 3) เพื่อป้องกันการปลูกฝิ่น โดยการส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชอื่น หรือประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าแทนการปลูกฝิ่น
- 4) เพื่อรักษาความสงบปลอดภัยทางชายแดนทางภาคเหนือ โดยการส่งเสริมให้ชาวเขาเกิดความเชื่อมั่นและเชื่อถือรักใคร่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง มีความรักชาติไทย ห่วงแหนผืนแผ่นดินไทย และมีความจงรักภักดีต่อชาติไทย เพื่อจะได้เป็นกำลังอันสำคัญในการต่อต้านการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายตรงกันข้าม

เจตนารมณ์ของการพัฒนาชาวเขาได้กำหนดตั้งแต่แรกเอาไว้แล้วสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ กล่าวคือเป็น "การพัฒนา" เพื่อสร้างความมั่นคงของรัฐบาลทหาร มิได้ถือเอาปัญหาและความต้องการของกลุ่มชนบนพื้นที่สูงเป็นตัวตั้งหลัก เห็นได้ชัดเจนจากนโยบายที่กำหนดให้พัฒนาเศรษฐกิจของชาวเขาโดยวิธีการใช้กลไกการตลาดทดแทนระบบการผลิตเพื่อยังชีพที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นระบบที่ทำลายป่าไม้และเป็นสาเหตุของปัญหายาเสพติด

การพัฒนาของรัฐกับชุมชนปางอ้อกา

กระบวนการพัฒนา "ชาวเขา" ที่เกิดขึ้นในแต่ละชุมชนมีความเข้มข้นแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับ "พฤติกรรม" ของชุมชนนั้นว่ามี "ความล่อแหลมต่อความมั่นคง" ของรัฐบาลแค่ไหนอย่างไรตามข้อมูลของเจ้าหน้าที่ ดังนั้น การปฏิบัติการในแต่ละชุมชนจึงต่างกันออกไป ในบางชุมชนถูกโยกย้ายออกจากถิ่นฐานเดิม บางชุมชนมีโครงการพัฒนาเศรษฐกิจจากภาครัฐ และเอกชนเข้าไปสนับสนุนการผลิตเชิงพาณิชย์เพื่อลดพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างเข้มข้น บางชุมชนที่มีพฤติกรรมล่อแหลมต่อความมั่นคงของรัฐบาลน้อย เช่นชุมชนชาวกะเหรี่ยง (ในแต่ละพื้นที่ก็ยังมีมีความแตกต่างกัน) จะมีการพัฒนาและสงเคราะห์ค่อนข้างเบาบาง เห็นได้

จากชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนชาวม้งที่อยู่ไม่ห่างกันมากนัก ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ.2515 เป็นต้นมา

เจ้าหน้าที่ที่เข้ามาที่ชุมชนปางอึกากลุ่มแรก ๆ คือตำรวจตระเวนชายแดน ได้เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนที่บ้านปางปาคา โดยร่วมมือกันกับผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านคนเมืองที่มีหย่อมบ้านอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ในชุมชนปางอึกาซึ่งถูกจัดให้อยู่ในหมู่ที่ 3 ในด้านการปกครอง เจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาพัฒนา" ชาวบ้านปางอึกา โดยช่วยขุดบ่อน้ำสำหรับน้ำดื่มร่วมกับชาวบ้าน และแนะนำให้พ่อแม่ส่งลูกไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน

ชุมชนปางอึกาเริ่มเข้าจึงเริ่มเข้าสู่ "การพัฒนา"จากรัฐ 3 กรณี กล่าวคือ หนึ่ง การพัฒนาด้านการศึกษา สอง ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา สาม การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์บนพื้นที่สูง

การพัฒนาทางการศึกษา

จุดประสงค์ของการตั้งโรงเรียนแต่แรกเป็นเรื่องของความพยายามผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวเขากลายเป็นพลเมืองที่มีความจงรักภักดีต่อชาติไทย ตามวิธีคิดที่ว่าระบบวัฒนธรรมของชาวเขาต้องพัฒนาไม่สามารรับรู้ความเจริญที่รัฐบาลจะหยิบยื่นให้ได้หากปราศจากการอ่านออกเขียนได้พูดภาษาไทยได้ ดังนั้น

"การศึกษาก็จะเป็นหนทางนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหลายอย่าง ที่สำคัญก็คือเมื่อเด็กชาวเขาได้เข้ามาคลุกคลีกับคนไทย ได้เรียนรู้ภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทย ก็เป็น การง่ายที่เด็กเหล่านี้จะผสมกลมกลืนกับคนไทย มีความรักใคร่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง มีความจงรักภักดีต่อชาติไทย นอกจากนี้ การให้การศึกษแก่ชาวเขายังจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญซึ่งจะทำให้การดำเนินงานด้านอื่น ๆ เป็นไปโดยราบรื่น เนื่องจากเยาวชนชาวเขาย่อมมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับผู้ใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่เป็นบิดามารดา จึงเป็นการง่ายที่จะชักจูงให้ชาวเขาหันมาร่วมมือดำเนินงานตามโครงการ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ยิ่งกว่านั้นทางราชการยังสามารถใช้โรงเรียนเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความเจริญ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านชาวเขาได้อีกด้วย" (ชจิตภัย, 2518)

ดังนั้นรัฐจึงจัดการศึกษาให้กับชาวเขา โดยคณะกรรมการชาวเขาได้มอบหมายให้คณะกรรมการชาวเขาสาขาการศึกษาและอนามัย ซึ่งมีอธิบดีกรมสามัญศึกษาเป็นประธาน มีผู้แทนกรรมการ

ปกครอง ต.ช.ด. กรมการแพทย์ กรมอนามัย และกรมประชาสัมพันธ์เป็นอนุกรรมการดำเนินการจัดการศึกษาแก่ชาวเขาตามหลักการดังนี้

1) การให้การศึกษแก่ชาวเขาควรทำเป็นกรณีพิเศษ แตกต่างจากโรงเรียนประชาบาลในพื้นที่ราบโดยทั่วไป โดยมีหลักสูตรพิเศษและครูควรได้รับการอบรมพิเศษเพื่อมุ่งสร้างชาวเขาให้เกิดความจงรักภักดีต่อรัฐบาล ไม่ใช่แต่การอ่านออกเขียนได้อย่างเดียว

2) ส่วนการดำเนินงานนั้นมีหน่วยงานรับผิดชอบคือ กรมสามัญศึกษา กรมประชาสงเคราะห์ กรมการปกครอง และตำรวจภูธรชายแดน โดยกรมสามัญศึกษารับผิดชอบในการสอนแบบพิเศษในจังหวัดที่มีชาวเขาจังหวัดละ 1 แห่ง กรมประชาสงเคราะห์รับผิดชอบในการสอนแบบโรงเรียนชั่วคราวตามหมู่บ้านชาวเขาซึ่งมีหน่วยเคลื่อนที่ของกรมประชาสงเคราะห์ไปปฏิบัติงานอยู่แล้ว สำหรับโรงเรียนซึ่งดำเนินการโดย ต.ช.ด. อยู่ในขณะนั้น โรงเรียนใดที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสามารถรับไป ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับไปดำเนินการ โรงเรียนใดที่หน่วยเคลื่อนที่ของกรมประชาสงเคราะห์ไปปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านนั้น ให้กรมประชาสงเคราะห์รับไปดำเนินการจนกว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะสามารถรับต่อไปได้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาชาวเขาช่วงแรก คือตำรวจภูธรชายแดน (ตชด.) หน้าที่หลักของ ตชด. ได้แก่การรักษาความสงบเรียบร้อยทางชายแดน แต่เนื่องจากบริเวณพื้นที่ชายแดนโดยเฉพาะในเขตรับผิดชอบของกองกำกับการตำรวจภูธรชายแดนเขต 5 ปรากฏว่ามีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่กระจัดกระจายเป็นจำนวนมาก ตชด.จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดตั้งโรงเรียนชาวเขาขึ้น เปิดสอนเด็กชาวเขาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

องค์การตำรวจตระเวนชายแดน ถูกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2496 โดยได้รับความช่วยเหลือจากยูซอม (the united states operation mission) มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความมั่นคงและสอดแนมทางข้อมูลในพื้นที่ห่างไกล ภารกิจสำคัญของหน่วยงานนี้คือ การจัดตั้งโรงเรียนชาวเขา การสำรวจข้อมูลอย่างเข้มข้น และการสร้างความสัมพันธ์กับหมู่บ้านในเขตภูเขา ฝึกอบรมชาวบ้านในเขตภูเขาให้เป็นอาสาสมัครป้องกันรักษาความมั่นคงในชายแดน โดยร่วมมือกับกองบัญชาการปราบปรามคอมมิวนิสต์ (ป็นแก้ว, 2544)

การดำเนินงานพัฒนาชาวเขาของ ตชด. ได้กำหนดเป้าหมายไว้คือ

1) ทางด้านการศึกษา มุ่งหมายที่จะให้ชาวเขารู้ภาษาไทย พูดภาษาไทย ให้เด็กชาวเขาได้มีความรู้ชั้นประถมศึกษา เช่นเดียวกับเด็กไทยทั่วไป และส่งเสริมให้เด็กชาวเขาที่มีความเฉลียวฉลาดได้รับการศึกษาสูงขึ้นไป เพื่อกลับไปทำหน้าที่ครูและพัฒนาชาวเขาพร้อมกับเจ้าหน้าที่ต่อไป สำหรับผู้ใหญ่ให้ได้รับรู้เรื่อง

เมืองไทย พืชที่จะปรับปรุงฝีมือที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และส่งเสริมอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด

2) ด้านการเกษตร ประสงค์ให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น การทำไร่แบบเลื่อนลอย แล้วทำไร่แบบถาวร ตามวิธีการเกษตรสมัยใหม่ ส่งเสริมการเพาะปลูกพืชที่นำมาซึ่งรายได้เป็นเงินสดแทนฝิ่นเพิ่มเติมจากพืชที่ใช้เป็นอาหาร ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งการผสมพันธุ์และขยายพันธุ์สัตว์ การทำทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ บอกรักษาป้องกันและรักษาโรคสัตว์ ให้รู้วิธีเก็บกักน้ำเพื่อการเกษตรอย่างง่าย ๆ

3) ด้านการอนามัย มุ่งหมายที่จะให้มีบ่อน้ำที่เก็บน้ำถูกสุขลักษณะ ให้รู้จักทำและใช้ส้วมที่ถูกสุขลักษณะ และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ให้มีความรู้ในการปฐมพยาบาลการป้องกันโรคและให้มีหน่วยพยาบาลในหมู่บ้าน ให้หมู่บ้านชาวเขามีการสุขาภิบาลที่ดีขึ้น

4) ด้านเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมอาชีพชาวเขาให้มีรายได้ทดแทนรายได้จากการปลูกฝิ่น ช่วยเหลือแนะนำเรื่องความต้องการของตลาด ช่วยเหลือเรื่องการค้าขนส่งตลาด ส่งเสริมการออมทรัพย์ ช่วยให้ชาวเขาได้มีมาตรฐานการครองชีพดีขึ้น

5) ด้านการช่าง มุ่งหมายจะให้ชาวเขารู้จักงานช่างง่าย ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่น เช่นการสร้างบ้าน ศูนย์พัฒนาการ โรงเรียน ทำทางเดิน สะพาน อย่างง่าย ๆ ดัดแปลงยานพาหนะให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นเพื่อการขนส่งผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาด ตลอดจนจัดหาเครื่องมือ เครื่องใช้ทางด้านการช่างที่จำเป็นให้

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน บ้านปางป่าคา

จากนโยบายของรัฐที่จะผลมกลมกลืนชาติพันธุ์ชาวเขาดังได้กล่าวมาแล้ว หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายหน้าที่กับชาวเขาคือตำรวจตระเวนชายแดน นอกจากจะทำหน้าที่ด้านการทหารรักษาแนวเขตตามชายแดน ปราบปรามคอมมิวนิสต์ ตำรวจตระเวนชายแดนยังทำหน้าที่เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ชาวเขาอีกอย่างหนึ่ง เป้าหมายเพื่อจูงใจให้ชนชาวเขามีความจงรักภักดีและสามารถอ่านออกเขียนได้เป็นภาษาไทย เพื่อสะดวกต่อการติดต่อสื่อสารกับชาวเขา

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาตั้งอยู่ที่บ้านปางป่าคา ห่างจากชุมชนปางอีกา 2 กิโลเมตร ครู ตชด.ได้เข้ามาชักชวนให้พ่อแม่ของเด็ก ๆ ที่มีอายุถึงเกณฑ์ คือ ตั้งแต่ 7 ขวบขึ้นไปไปเข้าโรงเรียน ซึ่งเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 มีครูอยู่ประจำสองคน ชื่อครูชาติ กับครูทอง (สัมภาษณ์พระตีจิริ อายุ 72 ปี) การเรียนการสอนของโรงเรียนเน้นเรื่องการอ่านเขียนภาษาไทย และความรู้เกี่ยวกับเมืองไทย

โรงเรียนและการรู้หนังสือ เป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัยแห่งแรกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านป่า แม้ว่าความรู้จากโรงเรียนจะเน้นที่การอ่านออกเขียนได้เป็นภาษาไทยเป็นหลักและขาดแคลนอุปกรณ์รวมทั้งครูไม่ครบตามชั้นเรียนก็ตาม การเข้ามาของโรงเรียนดังกล่าว ส่งผลให้ชาวบ้านปางอึกาแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มแรกเห็นว่าการศึกษาคือโอกาสดีสำหรับเด็กที่จะได้มีความเท่าทันกับคนภายนอก เด็กจะได้รับความรู้ที่กว้างขวางมีความทันสมัยเช่นเดียวกับคนไทย ครอบครัวชาวบ้านกลุ่มนี้คือกลุ่มผู้มีฐานะดีในชุมชน และครอบครัวที่นับถือศาสนาคริสต์ กลุ่มที่สอง เห็นว่าการรู้หนังสือไม่มีประโยชน์อะไร อาจทำให้เด็กกลายเป็นคนไม่ดี ตามความเชื่อที่ว่าคนที่รู้หนังสือเป็นคนที่ชอบเอาเปรียบคนอื่น เป็นคนร้ายไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ครัวเรือนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางพอมีพอกินในครัวเรือนเหล่านี้ยังต้องอาศัยเด็กโตช่วยงานต่าง ๆ เช่น เลี้ยงน้อง หาผักหญ้า เก็บผัก ตำข้าว ฯลฯ และครัวเรือนที่ไม่สามารถให้ลูกได้เข้าโรงเรียนเลยคือ ครัวเรือนที่มีฐานะค่อนข้างลำบากเช่น เป็นผู้ที่ย้ายมาใหม่ยังต้องบุกเบิกที่ทำกิน ยังปลูกข้าวได้เพียงแค่พอกินบางครั้งข้าวไม่พอกินตลอดปี

(สัมภาษณ์พี่จิกกา อายุ 38 ปี)

การจัดการศึกษาแบบโรงเรียน กลายเป็นประเด็นสำคัญที่เข้ามาสร้างความแตกต่างทางสังคมรูปแบบแรก ๆ เนื่องจากโรงเรียนทำหน้าที่แทนรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ตามแบบจารีตเดิมของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านชีวิตประจำวัน ในครอบครัวและชุมชน โรงเรียนเข้ามาแย่งหน้าที่โดยแบ่งแยกเด็กออกจากวิถีชีวิตประจำวันมาสู่การเรียนในระบบห้องเรียนที่มุ่งเน้นการอ่านเขียนภาษาไทย และเรียนรู้เรื่องที่อยู่ห่างไกลจากชีวิตประจำวัน ในด้านหนึ่ง โรงเรียนได้ช่วยให้ความรู้ด้านภาษาไทยแก่เด็ก ๆ แต่ในด้านหนึ่งโรงเรียนได้สร้างผลกระทบต่อชุมชนปางอึกาในสองด้านคือ การสูญเสียแรงงานในครอบครัว และการสูญเสียกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน

หนึ่ง การสูญเสียแรงงานในครอบครัว

สำหรับครอบครัวชาวไร่ในป่า ที่ทำการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งใช้แรงงานคนในครอบครัวเป็นหลัก สมาชิกครอบครัวทุกคนจะมีบทบาทในการช่วยเหลือกิจกรรมการผลิต แม้ว่าผู้ที่เป็นกำลังแรงงานหลักคือพ่อแม่ แต่เด็ก ๆ ในครอบครัวล้วนมีส่วนช่วยเหลือเป็นแรงงานเสริมของครอบครัวที่ขาดไม่ได้ ทั้งงานในไร่ งานบ้าน ต่าง ๆ และการเลี้ยงน้อง ถ้าปราศจากการช่วยเหลือแบ่งเบางานเหล่านี้ พ่อ แม่ จะไม่สามารถทำงานในไร่ นา ได้อย่างเต็มที่

การที่เด็กต้องไปโรงเรียนทำให้ระบบการทำงานเดิมของครอบครัวกระทบกระเทือน เช่น การเลี้ยงเด็กที่ยังเล็ก หน้าที่ในการเลี้ยงเด็กเล็กเป็นของแม่บ้าน แต่โดยทั่วไปสมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถที่จะช่วยเลี้ยงดูเด็กเล็กได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้าน ญาติ ๆ แต่ผู้ที่มีหน้าที่ช่วยแม่เลี้ยงน้องเล็กมากที่สุดคือเด็กโตของครอบครัวที่อายุตั้งแต่แปดขวบขึ้นไป

สำหรับการทำไร่ แรงงานสำคัญของครอบครัวคือพ่อบ้านและแม่บ้าน ในกรณีที่มีเด็กเล็กที่ต้องเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดแม่บ้านจะนำเด็กไปไร่ด้วยเพราะต้องให้เด็กกินนม จะทิ้งให้อยู่กับคนเฒ่าคนแก่ไม่ได้ เพราะไม่มีนมกระป๋องเลี้ยง และให้เด็กโตคอยช่วยเลี้ยงน้องเวลาที่แม่ทำงานในไร่ เช่นกรอหน่อ (ถอนหญ้า) เก็บผัก เก็บพื้ หน่อปลา ฯลฯ หรือเกี่ยวข้าว แยกข้าวกลับบ้าน กล่าวได้ว่าในทุกกิจกรรมของการผลิตจนถึงการเก็บเกี่ยวของชาวบ้านปางอ้อกำลังนแต่อาศัยกำลังแรงงานคนเป็นหลัก ดังนั้นจึงต้องใช้เวลาในการทำงานแต่ละอย่างมากในแต่ละวัน การเลี้ยงเด็กเป็นงานที่ต้องใช้เวลามากเช่นเดียวกัน หน้าที่นี้จึงตกเป็นของเด็กโต เพื่อให้แม่มีเวลาทำงานในไร่ได้อย่างเต็มที่

ปัญหาแรงงานดูแลเด็กของชาวบ้านจึงไม่ใช่ปัญหาเล็กๆ ของครอบครัวชาวบ้านปางอ้อ แต่เดิมชาวบ้านจัดการปัญหาดังกล่าวด้วยการให้เด็กโตของครอบครัวคอยช่วยดูแลน้องในยามไปทำงานในไร่เนา แต่เมื่อเด็กโตต้องไปเข้าโรงเรียน หลายครัวเรือนที่มีเด็กเล็กจึงไม่นิยมส่งเด็กเข้าโรงเรียน หรือให้เด็กขาดโรงเรียนบ่อย ๆ บางครอบครัวให้เด็กโตนำน้องไปเลี้ยงที่โรงเรียนด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากการที่เด็ก ๆ ต้องเข้าโรงเรียนในบริบทที่ครอบครัวต้องการแรงงานสำหรับช่วยเลี้ยงดูเด็กเล็กทำให้แต่ละครัวเรือนประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานสำคัญที่ช่วยให้พ่อแม่ทำงานได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าเด็ก ๆ จะไม่ได้เป็นแรงงานหลักในการผลิตของครอบครัวก็ตาม การเข้าโรงเรียนจึงส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตของแต่ละครอบครัวไปด้วย นอกจากส่งผลกระทบต่อกระบวนการจัดการแรงงานในครอบครัวยังส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้ในวิถีชีวิตประจำวันแบบดั้งเดิม กล่าวคือ

สอง การสูญเสียกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในวิถีชีวิตประจำวัน

ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 หัวข้อการสร้างความรู้และกระบวนการสืบทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง ในชุมชน ถึงประเด็นความสำคัญของ "ความรู้" และการสืบทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การผลิตเพื่อยังชีพดำรงอยู่ได้ ความรู้ในมโนทัศน์เดิมประกอบขึ้นมาจากระบบความเชื่อที่เน้นถึงความอ่อนน้อมต่อวิถีของธรรมชาติ ตามวัฒนธรรมเดิมของชาวบ้านปางอ้อ ความรู้ที่ผลิตขึ้นในวัฒนธรรมดัง

กล่าวจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบนิเวศที่แวดล้อม มีหลักการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติตามความต้องการในการยังชีพ ตามแรงงานของตนเอง

เช่น ความรู้ในการเลือกพื้นที่ทำไร่ ที่เน้นการใช้พื้นที่ในป่าโปร่ง ที่มีต้นไม้ขึ้นมาก มีไม้ใหญ่เบาบาง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความรู้จักอุปนิสัยของพืชที่เป็นอาหารหลัก คือ ข้าวไร่ ที่ไม่ต้องการธาตุอาหารในปริมาณสูงเกินไปเช่นที่ในป่าที่ปริมาณธาตุอาหารมากเกินไปสำหรับทำให้ข้าวออกรวงได้ดี ขณะที่ป่าโปร่งมีปริมาณธาตุอาหารพอดี การเลือกพื้นที่ทำไร่เพียงอย่างเดียวสะท้อนถึงระบบภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เข้าใจถึงความสัมพันธ์ในระบบนิเวศเป็นอย่างดี สามารถเลือกใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเหมาะสมกับการผลิต

นอกจากนี้ ยังมีระบบความรู้ในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พืช การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในปีต่อไป ระบบความรู้ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในกระบวนการดำรงชีวิตและถ่ายทอดโดยตรงไม่ผ่านสถาบันทางการศึกษาอย่างมีแบบแผน แต่มีการถ่ายทอดผ่านครอบครัวและชุมชนตลอดเวลา ในทุกสถานที่ ทั้งในบ้าน ในไร่ นา และในป่า

การประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันนอกจากมีวัตถุประสงค์เพื่อดำรงชีวิต กระบวนการทำงานร่วมกันยังเป็นโอกาสที่จะมีการถ่ายทอดการเรียนรู้เรื่องการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตนเอง เป็นความรู้ที่ละเอียดอ่อน เช่นการเก็บผัก ซึ่งต้องแยกแยะและจดจำลักษณะและคุณสมบัติฤดูกาลที่ผักจะเกิด วิธีการเก็บ วิชาความรู้เกี่ยวกับการจดจำอุปนิสัยของสัตว์ต่าง ๆ ในธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจวิธีการล่าและการละเว้นในเวลาที่เหมาะสม เช่นการล่าสัตว์ การหาปลา การรู้จักจำแนกคุณสมบัติของดินชนิดต่าง ๆ ที่ผักชอบขึ้น เรียนรู้การว่าต้นไม้ในป่าต้นใดบ้างที่ใช้เป็นยาได้ ต้นไม้ชนิดใดมีพิษ ในด้านการผลิตเด็กจะเรียนรู้ขั้นตอนการทำไร่ทำนาจากพ่อแม่ เรียนรู้ทักษะในการใช้เครื่องมือ ฯลฯ ระบบความรู้เหล่านี้มีความสำคัญกับชีวิตที่ต้องพึ่งพาตัวเองและธรรมชาติ ต้องเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติโดยมี พ่อแม่ หรือคนในชุมชนช่วยถ่ายทอด

นอกจากนั้น กระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นในกิจกรรมของชีวิตประจำวัน เป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก และเด็ก ๆ กับชุมชน นอกเหนือจากการเรียนรู้ในเรื่องวิชาที่ต้องใช้ในการดำรงชีวิตดังกล่าว เด็ก ๆ ยังเรียนรู้เรื่องจากผู้เฒ่าผู้แก่ ผ่านการเล่าเป็นเรื่องราวต่างๆ ที่อยู่วัฒนธรรม ความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง เป็นการสืบทอดความเชื่อและความรู้อย่างต่อเนื่องทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถจัดการกับการดำรงชีวิตในป่าได้อย่างสอดคล้องกับระบบนิเวศ หากปราศจากความรู้ในระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติดังกล่าว ความสืบเนื่องของวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนย่อมสูญหายไปพร้อม ๆ กัน

ขณะที่ความรู้ของชาวบ้าน มีความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงในวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาตัวเองอย่างยิ่ง แต่รัฐ กลับนำระบบการศึกษาแบบโรงเรียนที่มีเป้าหมายเพื่อ “เน้นความจงรักภักดีต่อชาติ” เข้ามา “พัฒนา” ชาวบ้าน ตามแนวคิด ประหนึ่งว่าชาวบ้านในปางอิกาเป็น “คนไร้การศึกษา” ในความหมายที่ชาวบ้านไม่มีความรู้อะไรเลยที่หมายถึงความรู้ที่เน้นสอนและเตรียมคนเพื่อรับใช้ระบบรัฐราชการและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ดังจะเห็นได้จากกระบวนการเรียนในโรงเรียนที่ห่างไกลจากวิถีชีวิตและไม่เสริมสร้างให้เกิดพลังในชุมชนที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถสร้างศักยภาพจากพื้นฐานในชุมชนขึ้นมาได้ เช่น การเน้นการสอนให้เด็กคิดว่า “การทำไร่ของชาวเขาเป็นการทำไร่แบบเลื่อนลอย เป็นการทำลายป่าไม้ ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ” ในโรงเรียน เป็นการสร้างความสับสนให้เกิดขึ้นกับเด็กในชุมชนที่เปรียบเทียบกับวิถีชีวิตของพ่อแม่ตนเอง

กระบวนการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนได้แยกส่วนออกไปจากวิถีชีวิต และเน้นการเรียนรู้จากการสอนโดยครู ตชด. ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน อีกทั้งยังสร้างความคิดเกี่ยวกับ “ความรู้” ที่แตกต่างไปจากการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชนโดยสิ้นเชิง กระบวนการเรียนรู้จากโรงเรียน เน้นการศึกษาตามแบบเรียนที่เน้นการสอนเรื่องราวจากภายนอก “ความรู้” ที่ได้จากกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนจึงไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน อ้ายเป็งเล่าว่า ครูจะสอนให้รู้ว่าการทำไร่ในป่าเป็นสิ่งไม่ดี เพราะตัดไม้ทำลายป่า และสอนให้เด็กรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โรงเรียนมีครูผู้ชาย ตชด.สองคนสอนทุกชั้น บางวันมีครูเพียงคนเดียว เด็กที่มาโรงเรียนส่วนใหญ่จะได้เล่นบ้างเรียนบ้าง ไปตามยถากรรม ตอนที่ตนเองยังเด็กไม่ชอบไปโรงเรียนเท่าใดนัก เพราะไม่ค่อยสนุกแต่พ่อให้ไปจึงต้องไป หลังจากจบโรงเรียนชั้นประถมพ่อให้เข้าไปเรียนในเมือง ต้องเข้ามาอยู่ในเมืองกับคนอื่น (สัมภาษณ์อ้ายเป็ง อายุ 38 ปี)

ถึงแม้ว่าโรงเรียน เป็นเพียงสถานศึกษาเล็ก ๆ ที่มีครูเพียงสองคน แต่การที่มีครูและโรงเรียนอย่างเป็นทางการ เป็นเครื่องหมายทางสังคมที่หมายถึง “การมีการศึกษา” เป็นการให้ความหมายต่อ “แหล่งความรู้” ที่อยู่ภายนอกโดยกีดกันกระบวนการเรียนรู้ตามวัฒนธรรมเดิมออกไปจากวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นวิถีคิดที่เข้ามามีอิทธิพลต่อชาวบ้านในรุ่นต่อมา เช่นจากการพูดคุยสัมภาษณ์ถึงความแตกต่างระหว่างคนที่ได้เรียนหนังสือกับคนที่ไม่ได้เรียนจากชาวบ้านบางคน จะให้ความเห็นว่า การเรียนหนังสือในโรงเรียนทำให้มี “ความรู้” ที่ช่วยให้เท่าทันคนอื่น ๆ เปรียบเทียบกับคนที่ไม่ได้เรียนคนที่ได้เรียนจะ “ฉลาดกว่า” ในด้านการพูดจามีความคล่องกว่า

นอกจากจะทำให้ชุมชนเดิมสูญเสียบทบาทหน้าที่ทางสังคมทางด้านการถ่ายทอดความรู้ การมีโรงเรียนยังสร้างความคิด "ทันสมัย" ซึ่งเป็นภาวะเปรียบเทียบสร้างความรู้สึกว่าวิถีชีวิตแบบชาวบ้านในป่าเป็นความด้อยพัฒนา ล้าหลัง ห่างไกลความเจริญ ทั้งด้านความเชื่อ แบบแผนการเกษตรกรรม การบริโภค เช่นเด็กสาวจะเหวี่ยงบ้านปางอึกกา จะห่อข้าวไปกินที่โรงเรียน มีกับข้าวง่าย ๆ เช่นน้ำพริกหนึ่งถ้วยเด็กๆ สามารถกินข้าวกันได้โดยไม่รู้สึกผิดปกติ แต่ครูเห็นว่าเด็กชาวเขาพวกนี้ช่างอึดคัดัดขดสนยากจนข้นแค้นต้องกินข้าวกับน้ำพริกที่ไม่มีคุณค่าทางอาหาร บางครั้งครูจะซื้อกับข้าวมาฝากนักเรียนจากในเมืองด้วยความหวังดี (สัมภาษณ์พี่จิกกา อายุ 38 ปี)

การที่ความปกติของวิถีชีวิต กลายเป็นความผิดปกติทำให้เกิดความรู้สึกต่ำต้อย เป็นผลจากการพัฒนาความทันสมัยที่มีผลอย่างลึกซึ้งกับชุมชน เป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับตัวในชุมชนรุ่นที่สองของชุมชน ซึ่งเป็นคนในรุ่นที่รับแนวคิดความทันสมัยทั้งในด้านวัฒนธรรมทางกายภาพและความคิด และเป็นกลุ่มที่เผชิญกับความแปลกแยกแตกต่างระหว่างชาวเขากับชาวไทย

คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดด้านความทันสมัย และต่อมาก็ขวนขวายให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในชั้นสูง เป็นการกดดันให้มีการปรับตัวในด้านเศรษฐกิจในแง่การแสวงหารายได้เป็นเงินสดมากขึ้น ทำให้เข้าสู่กับดักการเป็นหนี้สินและการพึ่งพาภายนอกในด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามจากการติดตามสังเกตคนรุ่นนี้ในยุคปัจจุบันในด้านหนึ่งพบว่า เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นแกนนำของชุมชนที่ออกมาต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชาวบ้านที่จะอยู่อาศัยในป่าได้อย่างมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมกับชาวบ้าน เป็นคนรุ่นแรก ๆ ที่มีการศึกษาในโรงเรียน และสามารถพูดและอ่านภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นผลพวงจากการศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐนำเข้าไป

○ การเรียนในระบบโรงเรียนของเด็ก ๆ นอกจากจะไม่มีวิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำการผลิต หรือความรู้ที่เกิดจากบรรพบุรุษ ยังเป็นเพียงการศึกษาที่เตรียมคนเพื่อรองรับการเติบโตของภาคธุรกิจ-อุตสาหกรรม จากเนื้อหาในนโยบายการศึกษาที่ไม่มีเนื้อหาที่จะตอบสนองความต้องการของชุมชนชาวเขาแต่อย่างใด เห็นได้จากผลของการสูญเสียการสืบทอดความรู้ในชุมชนในปัจจุบัน กล่าวคือ เยาวชนในชุมชนปางอึกกาที่ "มีการศึกษา" ไม่สามารถสืบทอดความรู้เดิมในชุมชน เช่น เด็กผู้หญิงเริ่มทอผ้าไม่เป็น แม้ว่ายายหรือแม่จะยังทอผ้าอยู่ เนื่องจากต้องออกไปเรียนข้างนอก (สัมภาษณ์พี่จิกกา อายุ 38 ปี) เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสูญเสียกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนเดิมจากการที่เป็นผลมาจากการศึกษาแบบใหม่ กระบวนการสูญเสียการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนเป็นเงื่อนไขภายในที่ทำให้ชุมชนปางอึกกาเริ่มสูญเสียศักยภาพในการพึ่งพาตัวเองในเวลาต่อมา

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขากับชุมชนปางอึกา

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ได้แก่การจัดตั้งแหล่งกลางในการดำเนินงานและประสานงาน ในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นในจังหวัดที่มีชาวเขาอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขานี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการทดลองและส่งเสริมการเกษตรบนภูเขา การคมนาคมบนภูเขา การจำหน่ายผลผลิตของชาวเขา และเป็นศูนย์กลางในการอำนวยความสะดวกของหน่วยพัฒนา และสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ ซึ่งประกอบด้วยพนักงานประชาสงเคราะห์เป็นหัวหน้าหน่วย พนักงานเกษตรและพนักงานอนามัย และจัดส่งออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขาในเขตปฏิบัติงาน โดยได้รับการฝึกอบรมพิเศษ หน่วยเคลื่อนที่ดังกล่าวมี 2 ประเภท คือ

ก. หน่วยเคลื่อนที่ประจำอำเภอ ซึ่งประจำอยู่ที่อำเภอที่มีชาวเขาอาศัยอยู่หนาแน่น ปฏิบัติงานภายในการควบคุมดูแลของนายอำเภอ มีหน้าที่สำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และการติดต่ออันดีกับชาวเขา และการสำรวจหมู่บ้านชาวเขาในท้องที่อำเภอนั้น ๆ เพื่อให้ทราบถึงที่ตั้ง จำนวนประชากรชาวเขา เผ่าในหมู่บ้าน และหัวหน้าบ้าน เพื่อกำหนดหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวาร แล้วจัดส่งหน่วยเคลื่อนที่ประจำหมู่บ้านไปปฏิบัติงานต่อไป

การคัดเลือกหมู่บ้านหลักนั้นยึดหลักเกณฑ์ว่า หมู่บ้านหลักจะต้องเป็นหมู่บ้านใหญ่พอสมควร มีพื้นที่ดินและน้ำพอที่จะทำเป็นโครงการพัฒนาการเกษตรบนเขาได้ และเป็นหมู่บ้านที่เป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้านบริวาร 10-15 หมู่บ้านโดยรอบ ในการปฏิบัติงานของหน่วยเคลื่อนที่หนึ่ง ๆ จะมีประชากรชาวเขาประมาณ 1,000-2,500 คน

ข. หน่วยเคลื่อนที่ประจำหมู่บ้าน เมื่อได้กำหนดปฏิบัติงานของหน่วยเคลื่อนที่ประจำหมู่บ้านแล้ว กรมประชาสงเคราะห์จะจัดส่งหน่วยเคลื่อนที่ออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านหลัก และหมู่บ้านบริวารในเขตปฏิบัติงานที่กำหนดให้ หน่วยเคลื่อนที่หนึ่ง ๆ ประกอบด้วยพนักงานประชาสงเคราะห์เป็นหัวหน้าหน่วย พนักงานเกษตรและพนักงานอนามัย ปฏิบัติงานให้การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในด้านการอาชีพ การเกษตร การรักษาพยาบาล ให้การศึกษาแก่ชาวเขา ตลอดจนช่วยสงเคราะห์ในปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้าแก่ชาวเขา หน่วยเคลื่อนที่หนึ่ง ๆ จะปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านหลักและหมู่บ้านบริวารประมาณเดือนละ 25 วัน

วัตถุประสงค์ ในการ ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นมา นั้น มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น โดยการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาทั้งในด้านการอาชีพ การศึกษา การอนามัย และการเสริมสร้างความเจริญในชุมชนชนที่ชาวเขาอาศัยอยู่
- 2) เพื่อป้องกันการทำลายป่า โดยการส่งเสริมให้ชาวเขาทำการเกษตรแบบถาวร
- 3) เพื่อรักษาต้นน้ำลำธารทางภาคเหนือของประเทศไทย
- 4) เพื่อยกเลิกการปลูกฝิ่น โดยการส่งเสริมให้ชาวเขาประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าแทนการปลูกฝิ่น
- 5) เพื่อต่อต้านการแทรกซึมทางการเมืองโดยการส่งเสริมให้ชาวเขาเกิดความเชื่อมั่นและเชื่อถือรักใคร่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง รักชาติไทย ห่วงแหนแผ่นดินไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติไทย เพื่อจะได้เป็นกำลังอันสำคัญในการต่อต้านและป้องกันการแทรกซึมและบ่อนทำลายของฝ่ายคอมมิวนิสต์

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา มีดังต่อไปนี้

- 1) ทำการสำรวจจำนวนประชากรและที่ตั้งหมู่บ้านชาวเขา ในท้องที่ที่อยู่ในเขตการดำเนินงานของศูนย์ เพื่อจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมและการวางแผนปฏิบัติงานของหน่วยเคลื่อนที่
- 2) ทำการคัดเลือกหมู่บ้านหลัก (Key - Village) และหมู่บ้านบริวาร (Satellite Village) เพื่อส่งหน่วยเคลื่อนที่ออกปฏิบัติงาน
- 3) คัดเลือกและฝึกอบรมเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ ซึ่งแต่ละหน่วยประกอบด้วย นักสังคมสงเคราะห์ พนักงานเกษตรและพยาบาล
- 4) จัดส่งหน่วยเคลื่อนที่ออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา
- 5) จัดทำและส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกไม้ยืนต้น และเลี้ยงที่เห็นว่าเหมาะสมแก่สภาพภูมิเทศบนเขา และอยู่ในความต้องการของตลาด
- 6) ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขาจัดตั้งร้านค้าของตนเองในหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น ในราคาที่เป็นธรรม
- 7) ส่งเสริมแนะนำให้ชาวเขามีความสนใจ หันมาทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมแก่ภูมิประเทศ และอยู่ในความต้องการของตลาด ซึ่งได้ทำการทดลองได้ผลดีแล้วในนิคมหรือที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา

- 8) ส่งเสริมให้ชาวเขาเกิดความสนใจในการศึกษา โดยใช้วิธีการสอดแทรกศึกษาและการสอนแบบโรงเรียนเคลื่อนที่ และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามหมู่บ้านชาวเขาที่ต้องการ
- 9) ให้การรักษาพยาบาลแก่ชาวเขาที่เจ็บป่วย และแนะนำการสุขภาพ และการอนามัยในหมู่บ้าน โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 10) ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้เรื่องเมืองไทย ความเจริญของเมือง และความหวังโยของรัฐบาลที่มีต่อชาวเขา ฯลฯ เพื่อให้ชาวเขารักและหวงแหนแผ่นดินไทย มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลและชาติไทย
- 11) จัดสร้างทางลำลองเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กับหมู่บ้านหลัก เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการขนส่ง การคมนาคม และปฏิบัติงานของหน่วยเคลื่อนที่
- 12) ทำการฝึกอบรมชาวเขาที่คัดเลือกแล้วมีความรู้ในการเกษตรสมัยใหม่ การศึกษา การอนามัย และอื่น ๆ เพื่อจะได้ปฏิบัติงานกับหน่วยเคลื่อนที่
- 13) ร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นในด้านการจัดรูปการปกครองหมู่บ้าน และการแต่งตั้งหัวหน้าหมู่บ้านชาวเขาเป็นทางการ
- 14) จัดให้มีหอกระจายข่าวขึ้นตามหมู่บ้านชาวเขา ซึ่งมีหน่วยเคลื่อนที่หรือตำรวจภูธรชายแดนออกไปทำงานอยู่
- 15) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งหมู่บ้าน และตำบลชาวเขา และแต่งตั้งชาวเขาผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน โดยร่วมมือและประสานงานกับกรมการปกครอง
- 16) รายงานความเคลื่อนไหวของฝ่ายตรงข้ามให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์นำไปวางแผนปฏิบัติร่วมกัน

ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่เข้ามาจัดตั้งที่บ้านปางป่าคา เป็นศูนย์ย่อยของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาประจำอำเภอ เป็นศูนย์ ที่ไม่มีเจ้าหน้าที่มาทำงานประจำ แต่จัดเป็นศาลาเล็ก ๆ ไม้ที่ใกล้ ๆ กับโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สำหรับรวมชาวเขาเข้ามารับฟังเจ้าหน้าที่จากกรมประชาสงเคราะห์ที่เข้ามาแจกลิงของ เช่น ยารักษาโรค ผ้าห่ม และให้ "ความรู้" ด้านการเกษตรต่าง ๆ กับชาวบ้านเป็นครั้งคราว

กิจกรรมของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่บ้านปางป่าคาจะเน้นไปที่การสงเคราะห์ทางวัตถุ และการให้คำแนะนำในด้านการทำการเกษตร เช่นการปลูกข้าวพันธ์ กข. การปลูกพืชเชิงพาณิชย์การใช้ปุ๋ย การแนะนำให้เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ และการชักนำให้ชาวบ้านหันมาทำการเกษตรในพื้นที่ถาวร อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านปางอีกาเป็น"ชาวเขา"กลุ่มที่ไม่ปลูกฝิ่น จึงไม่ได้รับความสนใจในเรื่องการส่งเสริมอาชีพทดแทน การทำฝิ่นแบบ "เลื่อนลอย" มากนัก ในขณะที่โครงการพัฒนาของรัฐมุ่งเน้นไปที่ชาวม้งที่อยู่ถัดขึ้นไปจาก ชุมชนปางอีกามากกว่า ชาวบ้านจึงยังคงทำไร่ปลูกข้าวกันไปตามปกติ

ผลสะท้อนจากการพัฒนาด้านสังคมและเศรษฐกิจของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เกิดขึ้น ใน สองด้าน กล่าวคือ ในด้านความคิดทำการผลิตเชิงพาณิชย์ และสองด้านทำให้ชาวบ้านปางอีกามี สถานภาพเป็น"ชาวเขา" ที่พ่วงด้วยความหมายต่ำต้อยล้าหลังกว่าชาวไทย

ในด้านความคิดเรื่องการพยายามทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ เช่น การส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงวัว เพื่อขาย การส่งเสริมให้มีการปลูกถั่วแดง มีชาวบ้านบางครัวเรือนปฏิบัติในฐานะเป็นการทดลอง อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังเลือกที่จะทำไร่แบบหมุนเวียนเช่นเดิม เพราะไม่สามารถเปลี่ยนไปปลูกพืชเพื่อ ขายตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ได้ เนื่องจากที่สำหรับเพาะปลูกไม่เหมาะสมเพราะเป็นที่ไร่หมุนเวียน ดังนั้น แม้ว่ารัฐจะจัดให้มีการพัฒนาด้านความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ แต่ในเงื่อนไขที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีอิสระในการจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจะไม่เกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเลือกทำการ ผลิตตามความรู้เดิมของตัวเอง

และสอง ผลกระทบจากการเข้ามาพัฒนาของรัฐผ่านการจัดตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ต่อชุมชนปางอีกาในด้านที่ไม่ได้"ตั้งใจ" กล่าวคือมีการจัดสถานภาพของชาวบ้านปางอีกาให้อยู่ในกลุ่ม "ชาวเขา" ที่ต้องขึ้นทะเบียนเป็นพิเศษแตกต่างจากชาวบ้านคนเมืองในชุมชนใกล้เคียง การสร้างความเป็น "ชาวเขา" ที่ต้องได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่แบบสงเคราะห์และพัฒนา ในขณะที่ชาวบ้านคนเมืองไม่ถูก จัดรวมอยู่ด้วย (สัมภาษณ์อุ้ยเซียว อายุ 71 ปี) ทำให้เกิดความแตกต่างในสถานภาพความเป็นพลเมือง ระหว่างชาวบ้านคนเมืองกับชาวเขา

ความรู้สึก "ต่าง" เป็นความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนด้านจิตใจ จากเดิมชุมชนชาวปางอีกากับคนเมืองใน บ้านปางป่าคาเคยอยู่ร่วมกันในฐานะที่ได้พึ่งพากัน แต่การที่ทางการเข้ามาจัดให้ชาวบ้านปางอีกาเป็น "ชาวเขา" ตามความรู้สึกของชาวบ้านสร้างภาวะแปลกแยกต่อกัน เพราะคำอธิบายความหมายของชาวเขา โดยรัฐ มักพ่วงเอา "ปัญหาชาวเขา" และความต่ำต้อยล้าหลัง ซึ่งเป็น "สาร" ที่สร้างขึ้นโดยรัฐและกระจาย

ผ่านทางปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ การมีสถานภาพ “ชาวเขา” เป็นผลพวงอย่างหนึ่งจาก “ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา”

ความอึดอัดคับข้องที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านปางอึกาไม่สามารถชี้วัดได้อย่างชัดเจน แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงการพัฒนาและสงเคราะห์คือหลัง พ.ศ.2515 ชาวบ้านปางอึกาได้ร่วมกันสร้างโบสถ์คริสต์ขึ้นเป็นสถานที่สำหรับนมัสการพระเจ้า และชาวบ้านปางอึกาได้แสดงตัวว่านับถือศาสนาคริสต์กันเกือบทุกครัวเรือน การนับถือคริสต์ศาสนาในด้านหนึ่งเป็นเครื่องหมายที่ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านมีศาสนา นับถือพระเจ้าพระองค์เดียวไม่ใช่คนที่ไร้ศาสนา และไม่ได้ล้าหลังด้านความเชื่อและพิธีกรรม ในด้านหนึ่งแสดงถึงการเลือกความเชื่ออย่างอิสระจากการชี้นำของรัฐ ในขณะที่ได้จัดตั้งวัดพุทธขึ้นที่บ้านปางป่าคาและนำพระจากวัดศรีโสดาเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธแต่ชาวบ้านปางอึกากลับเลือกที่สถับด้านความเชื่อของตัวเองเป็นการตอบโต้กับอำนาจรัฐแบบเงียบ ๆ

ในกรณีของชาวบ้านปางอึกาที่ร่วมกันสร้างโบสถ์ในยุคการพัฒนาของรัฐ ชี้ให้เห็นว่าในสถานการณ์ที่ถูกคุกคามจากอำนาจภายนอกชาวบ้านยังพยายามที่จะรักษาคำศักดิ์ศรีและอิสระของตัวเองเอาไว้ในเงื่อนไขเท่าที่สามารถทำได้ การอ้างอิงกับความเชื่อในคริสต์ศานานอกจากจะเป็น “ทางเลือก” ที่เกิดจากความสมัครใจของชาวบ้านเอง ในด้านหนึ่ง การเป็นเครือข่าย “ชาวคริสต์” ยังทำให้เกิดสถานภาพทางด้านวัฒนธรรมสมัยใหม่ ที่ดูเหมือนจะพ้นไปจากการกล่าวหาว่าชาวเขาเป็นผู้ที่ด้อยทางวัฒนธรรมกว่าชาวไทย

ดังนั้น แม้ว่าในช่วง พ.ศ. 2515 เป็นต้นมาจะมีหน่วยงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเข้ามา “ช่วยเหลือ” ด้านวัตถุให้กับชาวบ้านปางอึกาเป็นช่วงๆ แต่ไม่มีผลต่อการช่วยสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของชาวปางอึกา จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ยังทำการผลิตกันในระบบเดิมตามปกติแม้ว่าจะถูกแทรกแซงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การผลิตของชาวบ้านยังไม่ได้รับผลกระทบมากนัก แต่การพัฒนา นักกลับสร้างปัญหาให้ชุมชน เช่น การแบ่งแยกเด็กบางส่วนออกไปรับการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มุ่งเน้นสอนแนวคิดจากภายนอก ชุมชนเริ่มถูกแทรกแซงในด้านการจัดการศึกษาและเริ่มสูญเสียบทบาท ในการให้การศึกษากับเด็กตามวัฒนธรรมเดิม ซึ่งส่งผลเสียในระยะยาวเนื่องจากคนรุ่นใหม่ ๆ ในชุมชนไม่สามารถสืบทอดความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น กิจกรรมที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขากระทำกับชุมชน คือการสร้างความรู้ในด้านสาธารณสุข ความรู้ในด้านการเกษตรแผนใหม่ แต่ชาวบ้านปางอึกาส่วนใหญ่ไม่สามารถนำไปใช้ปรับเปลี่ยนในที่ของตนเองได้ จึงไม่ได้รับผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเชิงการผลิตมากนัก แต่มีผลสะท้อนในด้านความรู้สึกต่อการมีสถานภาพ “ชาวเขา” ที่หมายถึง “ปัญหาและความล้าหลัง” ในด้านนี้จะเห็นว่าชุมชน

ชนปวงอีกามีการตอบโต้ด้วยการสร้างโบสถ์คริสต์ขึ้นเป็นเครื่องหมายถึงการมีศาสนาและความเชื่อที่เป็นสากลทันและสมัย

การพัฒนาการผลิตเชิงพาณิชย์

นอกจากรัฐจะเข้ามาควบคุมชาวเขาเพื่อความมั่นคงของรัฐบาลแล้ว "ยาเสพติด" ยังถูกยกมาอ้างว่าเกิดจากการปลูกฝิ่นของชาวเขาโดยเฉพาะชาวเขาเผ่าม้ง อาซา ลีซอ (ดูโน ขจัดภัย, 2518) การแก้ปัญหายาเสพติดตามนโยบายของรัฐมียุทธศาสตร์คือการควบคุมระบบเศรษฐกิจของชาวเขาให้ตอบสนองต่อตลาดด้วยการลดพื้นที่การเกษตรแบบเดิมที่เชื่อว่าการปลูกฝิ่นทดแทนด้วยพืชเมืองหนาวที่ขายได้ราคาสูง วิธีปฏิบัติคือการส่งเสริมให้ทำการเกษตรแบบถาวรเป็นการแก้ปัญหาการทำไร่ "เลื่อนลอย" และลดการปลูกฝิ่นส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาวที่ได้อายุดี ในด้านวัตถุประสงค์ได้พัฒนาสาธารณูปโภคอำนวยความสะดวกในด้านการคมนาคมขนส่งสร้างถนน ไฟฟ้า เพื่อความสะดวกในการนำผลผลิตออกสู่ตลาด

เมื่อรัฐอ้างว่าชาวเขา เป็นผู้ก่อปัญหายาเสพติดและทำไร่เลื่อนลอย บนพื้นที่สูง แม้ว่าการค้าฝิ่นจะมีมานานในภูมิภาคนี้ ประเทศไทยในอดีตอนุญาตให้มีการค้าฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมาย และมีรายได้จากการเก็บภาษีฝิ่นจำนวนมาก รัฐบาลไทยเพิ่งมายุติการเก็บภาษีฝิ่นและทำให้การปลูกฝิ่นและการค้าฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปี พ.ศ.2501 สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเนื่องมาจากการถูกกดดันจากองค์การสหประชาชาติที่รายงานว่ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ยังคงผูกขาดการค้าฝิ่นอยู่ การยุติการค้าฝิ่นและต่อต้านยาเสพติดของประเทศไทยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจำนวนมากจากองค์การสหประชาชาติและสหรัฐอเมริกาเพื่อทดแทนฝิ่นในพื้นที่สูง (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2541)

ส่วนข้อกล่าวอ้างเรื่องระบบเศรษฐกิจของชาวเขาเป็นปัญหาต่อความมั่นคงของระบบนิเวศเนื่องจากชาวเขาเป็นกลุ่มที่ทำไร่เลื่อนลอย เป็นการสร้างภาพลักษณ์ของชาวเขาตามแนวคิดที่เกิดจากการมองแบบแผนการเกษตรบนที่สูงตามการอธิบายของนักการป่าไม้เขตร้อนขึ้นนานาชาติขององค์การอาหารและเกษตร อธิบายว่า

"การทำไร่เลื่อนลอยนั้นได้กลายเป็นปัญหาการใช้ที่ดินที่คุกคามประเทศในเขตร้อนเป็นเวลาหลายศตวรรษแล้วที่การเกษตรดังกล่าวทำลายและถากถางป่าและดินในป่าเป็นจำนวนหลายเฮคแตร์ ทุกวันนี้ไร่เลื่อนลอยเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในหลายประเทศ และต่อความพยายามในการเพิ่มปริมาณอาหารในเขตร้อนขึ้นเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา อิทธิพลใหม่ ๆ ได้ทำให้ไร่เลื่อนลอยมีลักษณะการทำลาย

ล้างมากขึ้น และลดความสามารถในการตอบสนองต่อประชากรที่พึ่งพาการเกษตรประเภทนี้"

รัฐบาลไทยได้นำแนวคิดนี้มาอ้างอิงอธิบายการทำไร่ของชนชาวเขา การทำไร่บนที่สูงจึงกลายเป็นไร่เลื่อนลอยที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติไปโดยปริยาย แม้ว่าข้อเท็จจริงของการทำไร่บนที่สูงจะมีสองรูปแบบ คือการทำไร่แบบย้ายที่ของชาวเขากลุ่มที่มีการปลูกฝิ่นเป็นพืชเงินสดบางกลุ่ม เช่นชาวม้ง อาข่า ลีซอ วิธีการปลูกพืชไร่ของชาวเขากลุ่มดังกล่าวจะใช้ที่ดินติดต่อกันจนดินจืด หรือเสื่อมลง และจะย้ายไปทำไร่ที่อื่น เพื่อปล่อยให้ไร่เก่าฟื้นสภาพตามธรรมชาติ และการทำไร่แบบหมุนเวียนที่ เช่นชาวลัวะ และกะเหรี่ยง จะปล่อยให้ไร่เก่าฟื้นสภาพและทำไร่ที่ไร่เก่าซึ่งฟื้นตัวดีแล้วหมุนเวียนไป มีวงรอบ 7-10 ปี ดังนั้นการทำไร่บนพื้นที่สูงไม่ใช่การทำแบบเลื่อนลอยและทำลายป่าในเงื่อนไซของการผลิตเพื่อยังชีพ ส่วนชาวเขากลุ่มที่ถูกระบุว่าปลูกฝิ่น เนื่องจากฝิ่นเป็น"สิ่งมีค่า" ที่ใช้แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ แลกเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อใช้ในวิถีชีวิตตามจารีตประเพณี เช่นการให้สินสอดเพื่อมีลูกสะใภ้ การซื้อเครื่องประดับ ฯลฯ เป็นต้น (ทวิช จตุรพฤกษ์ ,.2538) การอ้างวาระบบการทำไร่ของชาวเขาเป็นสาเหตุของปัญหายาเสพติดจึงเป็นการอ้างเหตุที่ลดทอนปัญหาลงมาเหลือเพียงให้ชาวเขาเป็นผู้รับบาปฝ่ายเดียว

โครงการยุติการปลูกฝิ่นและส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนจึงเกิดขึ้นตามแรงกดดันและการสนับสนุนจากต่างชาติดังกล่าว โดยพยายามปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรให้เป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองตลาด และเป็นการเกษตรแบบถาวรเน้นการใช้วัสดุการเกษตร เช่น สารเคมีต่าง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเป็นการยุติการ "ทำไร่เลื่อนลอย" ของชาวเขา

จากการตั้งสมมุติฐานที่โยงเอาปรากฏการณ์ปัญหายาเสพติด ปัญหาการสูญเสียพื้นที่ป่าให้กลายเป็นเรื่องที่เกิดจาก "ชาวเขา" ทำให้เกิดปฏิบัติการเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจบนพื้นที่ขนานใหญ่ตามมา ในช่วง พ.ศ.2515 เป็นต้นมา มีรูปธรรมคือหน่วยงานของรัฐและเอกชนส่งเสริมชาวเขาให้เข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น ในรูปของการส่งเสริมอาชีพ การผลิต การค้า และการพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ อำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายกับตลาด เช่นสร้างถนน ไฟฟ้า น้ำประปา เข้าไปสู่หมู่บ้านชาวเขา

หน่วยงานที่เข้ามา "ส่งเสริมอาชีพ" ชาวเขามีทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน กล่าวคือ คณะกรรมการชาวเขาได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการชาวเขาสาขาการอาชีพ ซึ่งมีอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์เป็นประธาน และมีผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เป็นอนุกรรมการพิจารณาการส่งเสริมอาชีพ ชาวเขาตามหลักการดังนี้

- 1) ควรส่งเสริมอาชีพที่ชาวเขารู้จัก มีความชำนาญอยู่แล้ว และอยู่ในความต้องการของตลาด
- 2) การส่งเสริมให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น โดยปลูกไม้ยืนต้นที่มีค่าทางเศรษฐกิจแทนการปลูกฝิ่น

วิธีการดำเนินการกับชาวเขา ให้ดำเนินการเป็น 4 วิธีคือ

1) สำหรับชาวเขาที่อยู่กระจัดกระจายบนภูเขามากกว่าเป็นรูปหมู่บ้าน ยากแก่การที่เจ้าหน้าที่จะเข้าไปดูแลทั่วถึง ให้แนะนำชักจูงเข้ามาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนในบริเวณอันเหมาะสมบนภูเขาส่งทางราชการจัดไว้ให้

2) สำหรับชาวเขาที่อยู่อาศัยอยู่บนภูเขามากกว่าเป็นรูปหมู่บ้านที่เหมาะสมแล้วก็สนับสนุนให้อยู่อาศัยในที่เดิมต่อไปไม่ต้องเคลื่อนย้าย โดยจัดส่งเจ้าหน้าที่เป็นรูปหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปปฏิบัติงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในประการต่าง ๆ ให้ทั่วถึง

3) สำหรับชาวเขาที่ไม่ประสงค์จะอยู่บนภูเขาหรือที่ต้องอพยพหลบภัยคอมมิวนิสต์ลงมาอยู่ในพื้นราบ แล้วไม่ประสงค์จะกลับไปอยู่บนภูเขาอีก ก็ให้จัดตั้งศูนย์อพยพชาวเขาขึ้นในจังหวัดที่มีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น เพื่อให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน แล้วให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือตามความจำเป็น ให้สามารถมีชีวิตผสมผสานกับคนไทยในพื้นที่ราบต่อไปได้

4) เพื่อประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น และเพื่อความปลอดภัยของชาติบ้านเมือง ให้เร่งสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชาวเขา ให้มีความรู้สึกนึกคิดเป็นพวกเดียวกับคนไทย ให้เกิดความจงรักภักดีต่อรัฐบาล

การส่งเสริมอาชีพชาวเขาของหน่วยงานรัฐกระทำผ่านกลไกระบบราชการ ซึ่งขึ้นอยู่กับ "ความขยัน" ของเจ้าหน้าที่ในการลงพื้นที่ชุมชนและส่งเสริม ทำให้ไม่ค่อยโดดเด่นในด้านผลการปฏิบัติมากนัก

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นที่สูงเพื่อลดการปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอย ที่โดดเด่นมากที่สุดคือ โครงการพัฒนาของเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ได้แก่โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา

ความเป็นมาของการพัฒนาชาวเขาโดย “โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา” กล่าวคือ หลังจากโครงการพัฒนาชาวเขาในพระบรมราชานุเคราะห์ ได้ดำเนินงานไปเป็นเวลานานพอสมควร จึงได้รับการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ในหน่วย UNPDAC (The United Nation Programme for Drug Abuse Control) เข้าร่วมงาน โดยมีจุดหมายที่จะลดการปลูกฝิ่นของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย โดยทำงานในแบบงานส่งเสริมพัฒนาหาพืชอื่นมาให้ชาวเขาปลูกแทนฝิ่น ตลอดจนจะพัฒนาการเลี้ยงสัตว์และความเป็นอยู่ของชาวเขาด้วย ซึ่งได้มีการลงนามทำสัญญาตั้งโครงการนี้ขึ้นกับรัฐบาลไทย ในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2514 จึงทำให้เกิดโครงการหลวงพัฒนาชาวเขา (Crop Replacement and Community Development in Highlands of Northern Thailand) เป็นโครงการระหว่างประเทศ สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบมี 30 กว่าหมู่บ้านในตอนต้น ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

แผนงานของโครงการหลวงพัฒนาชาวเขา

จุดมุ่งหมายของโครงการนี้ก็คือการหาทางชักนำให้ชาวเขาหันมาปลูกพืชอย่างอื่นแทนฝิ่น ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาด โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ มาช่วยงานด้วย งานจะดำเนินไปในรูปของการส่งเสริมพัฒนาพร้อมทั้งมีการศึกษาทดลองด้านการเกษตรบนที่สูงควบคู่ไปด้วย โดยการตั้งหมู่บ้านหลักซึ่งเป็นบริเวณที่มีการปลูกฝิ่นมา 5 แห่ง แต่ละแห่งจะมีหมู่บ้านบริวาร 5-6 หมู่บ้าน มีเจ้าหน้าที่ประจำตามแต่ละหมู่บ้านหลัก เพื่อคอยส่งเสริมแนะนำและแก้ไขปัญหาทางการเกษตรในหมู่บ้านนั้น ๆ

1.งานส่งเสริมการเกษตร เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อชักจูงให้ชาวเขาปลูกพืชอื่นแทนฝิ่น โดยมีแผนงานคือ

- (1) พยายามส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกผักเพื่อผลิตและเมล็ดพันธุ์และปลูกพืชไร่
- (2) ส่งเสริมการปลูกไม้ผลเมืองหนาว เช่น แอปเปิ้ล ท้อ สาลี่ เกาลัด ฯลฯ
- (3) ส่งเสริมให้ปลูกพืชอื่น ๆ เช่น ชา กาแฟ และพืชน้ำมัน เป็นต้น
- (4) ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เช่น แกะ วัวเนื้อ ไก่ และหมู ตลอดจนขุดบ่อเลี้ยงปลา
- (5) ส่งเสริมให้รักษาพื้นที่เดิม ไม่มีการโยกย้าย โดยให้ปลูกพืชยืนต้น
- (6) ทำการศึกษาสังเกตพืชที่ปลูกบนดอยต่าง ๆ

2.ส่งเสริมการปลูกพืชไร่ และผลิตเมล็ดพันธุ์ผัก

โดยปรับปรุงพันธุ์และวิธีการปลูกข้าวไร่ที่ชาวเขาปลูกอยู่แล้ว เพื่อให้ได้ผลผลิตสูงขึ้นนอกจากนั้น จะได้ทำการทดลองศึกษาพันธุ์ข้าวใหม่ ๆ ที่สามารถปรับตัวและขึ้นได้ดีบนที่สูง นอกจากนี้ยังมีพวกข้าวโพด

ถั่ว มันฝรั่ง และผักต่าง ๆ และหาทางให้ชาวเขามีการปลูกพืชหมุนเวียนตลอดปี คอบให้ความช่วยเหลือ แนะนำเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับโรคและแมลงเกิดขึ้น

3. การสร้างสถานีฝึกอบรมชาวเขา และการศึกษาทดลองพืชทางเกษตรบนที่สูง เพื่อเพิ่มความรู้ และประสบการณ์ของชาวเขา สถานีนี้จะรับชาวเขาตามหมู่บ้านต่าง ๆ มาฝึกอบรม โดยมีการฝึกอบรม ระยะสั้นและระยะยาว ชาวเขาที่มารับการฝึกอบรมจะคัดเลือกจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นผู้นำและ สามารถพูดภาษาไทยได้

4 การศึกษาทดลองพืชการเกษตรบนที่สูง นับเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญอันหนึ่งของโครงการฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อทดลองหาพืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่สามารถปลูกแทนฝิ่นได้ดี และมีราคา ปรับปรุงพืชอาหาร เช่น ข้าว ข้าวโพด มันฝรั่ง ซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวเขา และใช้ในการเลี้ยงสัตว์

โครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมชาวเมืองที่อยู่ถัดไปจากชุมชนปางอึกา โดยจัดให้ชุมชนชาวเมืองเป็น หมู่บ้านหลักและชุมชนชาวเขาอื่นๆที่อยู่รอบๆเป็นบ้านบริวาร บ้านปางอึกาเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงที่ไม่ได้ อยู่ในโครงการส่งเสริมอาชีพอย่างเข้มข้นจัดเป็นกลุ่มบ้านบริวาร แต่อย่างไรก็ตามเป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจบนที่สูงเข้าสู่รูปแบบการค้า ดังเช่นวัตถุประสงค์ของโครงการฯที่เข้ามาพัฒนาชาวเขา กล่าวคือ

หนึ่ง มีการพัฒนาสาธารณูปโภคที่ติดตามมากับการพัฒนาเศรษฐกิจ

สอง การเปลี่ยนแปลงวิธีการใช้ทรัพยากร และวิธีการทำการเกษตรแผนใหม่

หนึ่ง การพัฒนาสาธารณูปโภคที่ติดตามมาจากพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

คือการปรับปรุงถนนที่เชื่อมระหว่างเส้นทางอำเภอแมริม ถึงอำเภอสะเมิง และระหว่างเส้นทางหลักเข้าสู่พื้นที่สูงของชุมชนชาวเขา เพื่อความสะดวกในการขนส่งผลผลิต และวัตถุประสงค์ในด้านความมั่นคงกล่าวคือเพื่อให้กองกำลังทหารสามารถเคลื่อนที่เข้าถึงพื้นที่ชาวเขาได้อย่างรวดเร็ว

ถนนที่พัฒนาให้มีความสะดวกขึ้นด้วยการดำเนินงานของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท อำนวยความสะดวกให้การเข้าถึงชุมชนชาวเขาและพื้นที่ป่าภัยตายยิ่งขึ้น ผลกระทบที่มากจากการสร้างถนนแมริมสะเมิง ที่ชัดเจนคือการเข้ามาจับจองที่ข้างถนนซึ่งมีความสวยงามตามธรรมชาติของคนนอกซึ่งในช่วงแรกคือกลุ่มผู้มีอำนาจ (เช่น ผู้มีอำนาจในรัฐบาลคืออดีตรัฐมนตรีมหาดไทยท่านหนึ่ง จับจองที่ข้างลำน้ำแม่สา ติดถนน สร้างเป็นบ้านพักส่วนตัว) และนายทุนจับจองที่ป่าข้างถนนที่สวยงามเป็นจำนวนมาก การจับจองที่ตั้งกล่าวเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการเข้ามาแย่งชิงการใช้พื้นที่ป่าจากคนภายนอก ทำให้ชาวบ้านกลุ่มคน

เมืองเดิมเริ่มสูญเสียสำหรับทำกิน ต้องบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าลึกเข้าไป จำนวนประชากรในป่าเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อชุมชนชาวเขาเดิมในด้านการใช้ทรัพยากรที่ดินและป่าอย่างเสียดายไม่ได้ เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่า

ถนนที่ตัดเข้าไปสู่ชุมชนชาวเขาที่อยู่ลึกเข้าไปในป่าในช่วงหลัง พ.ศ.2522 ได้นำไปสู่การบุกรุกจับจองที่ป่าเพิ่มขึ้นจากชาวบ้านรอบนอก จากแรงกดดันในด้านการเพิ่มจำนวนประชากร นอกจากนี้ถนนยังนำไปสู่การเข้ามาลักลอบตัดไม้เถื่อนขายเป็นจำนวนมาก มีการเข้ามาเก็บหาของป่าเพื่อขายโดยนำรถเข้ามาเก็บหาครวละจำนวนมาก ทำให้ทรัพยากรในป่าเริ่มร่อยหรอลง ส่งผลสะท้อนต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านปางอึกาในเวลาต่อมา

ปัจจัยจากการสร้างถนนตามการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลในช่วง พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ทำให้พื้นที่ป่าเริ่มถูกจับจองและบุกรุกจากคนภายนอกมากขึ้น ส่งผลต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าในที่ข้างถนน และเกิดการบุกรุกเข้าไปในป่าลึกใกล้ชุมชนชาวเขา เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ป่าได้รับผลกระทบจากการแย่งชิงทรัพยากรจากคนภายนอก และสร้างแรงกดดันในการใช้พื้นที่ป่าเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอลงไป

สอง การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใช้ทรัพยากรบนที่สูง

ในชุมชนชาวม้งที่อยู่ต้นน้ำสูงจากชุมชนปางอึกา มีโครงการส่งเสริมให้ผลิตผัก ผลไม้ เมืองหนาวเพื่อขาย ทดแทนการปลูกฝิ่น เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการจัดการทรัพยากรในพื้นที่สูง กล่าวคือเปลี่ยนแปลงจากการทำไร่แบบย้ายที่ของชาวม้งที่จะย้ายไร่จากเดิมเมื่อดินเสื่อมลง ไปถางไร่ปลูกข้าวและปลูกฝิ่น ข้าวและข้าวโพดเป็นพืชสำหรับเป็นอาหาร ส่วนฝิ่นเป็นพืชเงินสดใช้สำหรับแลกเปลี่ยนเป็นของใช้และจ้างแรงงาน เป็นเงินสำหรับสินสอดให้เจ้าสาว ฯลฯ แต่วิธีการทำเกษตรกรรมดังกล่าวในสายตาของรัฐและนักพัฒนาเห็นว่า เป็น "อันตรายต่อความมั่นคงและสิ่งแวดล้อม" ประกอบกับชุมชนชาวม้งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่รัฐต้องการควบคุมอย่างเข้มข้นจึงเข้ามาควบคุมและปรับเปลี่ยนการผลิตของชุมชนชาวม้งขนานใหญ่ ดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเชิงพาณิชย์ของชุมชนชาวม้งที่อยู่สูงถัดไปจากชาวบ้านปางอึกา คือ การเน้นการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นในที่เดียว และการใช้วัสดุการเกษตรแบบใหม่คือเน้นการพึ่งปุ๋ยเคมีและสารเคมีในกระบวนการผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวบ้านปางอึกาสองด้าน กล่าวคือ ด้านที่หนึ่ง ส่งผลต่อ

ระบบนิเวศบนที่สูง เช่น เกิดการชะล้างของดินมากขึ้น มีสารเคมีเข้าสู่ระบบนิเวศ ในด้านที่สอง คือส่งผลกระทบต่อวิธีคิดในการจัดการทรัพยากร

ในด้านการจัดการทรัพยากรบนที่สูงที่หันมาเน้นการใช้พื้นที่อย่างถาวร โดยพึ่งพาสารเคมีในการผลิตเพื่อขายของชุมชนที่อยู่สูงถัดขึ้นไปจากบ้านปางอีกา ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศหลายประการ เช่น ผลกระทบกับลำน้ำที่ไหลผ่านชุมชนปางอีกา จากการสังเกตของชาวบ้าน พบว่าในอดีตก่อนที่จะมีการผลิตอย่างเข้มข้นข้างบน น้ำแม่แรมที่เป็นลำน้ำสายใหญ่ ยังอุดมไปด้วยปลาหลากหลายชนิด และมีความใส ความลึก ชาวบ้านปางอีกาพึ่งพาลำน้ำนี้ทั้งในด้านอาหาร การเกษตร และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในบริเวณที่มีน้ำตกตามธรรมชาติที่สวยงาม แต่ในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา หลังจากมีการใช้ที่ดินและน้ำในการผลิตอย่างเข้มข้นจากชุมชนข้างบน ทำให้น้ำแม่แรม เริ่มขุ่นและตื้นเขิน ปลาในลำน้ำลดน้อยลง ในฤดูแล้งมีน้ำน้อย น้ำตกที่เคยสวยงามก็สวยงามน้อยลงในสายตาชาวบ้าน

นอกจากนั้นยัง การผลิตอย่างเข้มข้นที่เน้นการพึ่งพาสารเคมีทำให้เกิดการตกค้างของสารพิษในระบบนิเวศ ชาวบ้านเล่าว่าปัจจุบันไม่มีใครนำน้ำในห้วยมาดื่มอีกต่อไปเพราะกลัวตาย ในขณะที่อดีตสามารถดื่มจากลำห้วยได้อย่างสบายใจ (สัมภาษณ์พี่มาลี อายุ 35 ปี) ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของผลกระทบทางด้านระบบนิเวศที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของชาวบ้านปางอีกาที่พึ่งพาธรรมชาติได้น้อยลง และเป็นผู้รับความเสี่ยงด้านสุขภาพจากการพัฒนาดังกล่าว

ด้านที่สอง ได้แก่การสร้างผลกระทบในด้านวิธีคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งเน้นการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติมากที่สุด

ในช่วงที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์บนที่สูงโดยมีชุมชนชาวมังเป็นกลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้านปางอีกาส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตและการใช้ที่ดินแบบไร่หมุนเวียน มีเพียงบางครัวเรือนที่เริ่มทดลองเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบ้าง เช่นบางครัวเรือนที่มีที่นา เริ่มทดลองปลูกถั่วเหลือง ถั่วแดง ในช่วงหลังเก็บเกี่ยวข้าว อ้ายเบ็ง เล่าว่าเริ่มทดลองปลูกกะหล่ำในไร่เก่า แต่ต่อมาพบว่าไม่คุ้มกับค่าแรงและการลงทุนจึงเลิกไป ชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็เคยทดลองปลูกพืชตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ แต่มักพบความล้มเหลวเนื่องจากต้องใช้เงินทุนมากชาวบ้านไม่มีความรู้ในการปลูกและการใช้สารเคมีเพียงพอทำให้ไม่ได้ผล (สัมภาษณ์อ้ายเบ็ง อายุ 38 ปี) ชาวบ้านได้รับการส่งเสริมให้เลี้ยงสัตว์ เช่นวัว เพื่อขายเป็นรายได้ และการแนะนำให้เลี้ยงหมู ไก่ที่เป็นพันธุ์ผสมโตเร็ว แต่ชาวบ้านไม่สามารถปฏิบัติตามได้เนื่องจากไม่มีทุนและความรู้ในการเลี้ยง

อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ความพยายามทดลองปลูกพืชเชิงพาณิชย์ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านปางอึกาบางส่วน เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากเดิมในระบบการผลิตเพื่อยังชีพที่เห็นว่าธรรมชาติมีคุณค่าต่อมนุษย์ในการให้ผลผลิตเพื่อยังชีพ การจัดการผลิตจึงต้องเคารพต่อความสมดุลและรักษาธรรมชาติให้มีความยั่งยืน มาสู่การมีความคิดในการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติโดยถือเอาประโยชน์ของมนุษย์เป็นตัวตั้ง จากการที่ช่วงหลังในด้านการผลิต ชาวบ้านส่วนหนึ่งหันมาใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นในไร่นา

แนวคิดการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติเชิงพาณิชย์ จึงแทรกเข้ามาสู่วัฒนธรรมของชาวบ้าน กล่าวได้ว่าเป็นผลกระทบจากการเข้ามาของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นที่สูงของโครงการต่าง ๆ ดังกล่าว กล่าวได้ว่าเป็นผลกระทบในด้านวิถีคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบจารีตเดิมของชนบนพื้นที่สูงเริ่มถูกทำลายลงไปแม้ว่าไม่สามารถชี้วัดได้อย่างชัดเจน แนวคิดในการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติเชิงพาณิชย์ กลายเป็นแนวคิดที่เข้ามามีอิทธิพลแทนที่การใช้ธรรมชาติอย่างสมดุลและเพียงพอต่อการตอบสนองการยังชีพ และการทำการเกษตรแผนใหม่ที่เน้นการพึ่งพาสารเคมี ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาสารเคมีเข้ามาแทนที่แนวคิดในการพึ่งพาตัวเองแบบดั้งเดิม

แม้ว่าชาวบ้านปางอึกาจะไม่สามารถเข้าสู่รูปแบบการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัว จากข้อจำกัดด้านพื้นที่ ความรู้ และทุน เนื่องจากชาวบ้านปางอึกาไม่ได้อยู่ในกลุ่มเป้าหมายหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเข้มข้น ทำให้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนการผลิตได้อย่างเต็มที่ เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ยังรักษาการผลิตแบบจารีตเดิมคือการทำไร่หมุนเวียนเพื่อยังชีพได้ อย่างไรก็ตามแนวคิดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพาณิชย์ก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านปางอึกาบางครัวเรือน เช่นหันมาปลูกพืชเพื่อขาย และบางคนรับจ้างตัดไม้ให้กับนายทุนข้างนอก บางครัวเรือนหันมาทำการค้าของป่าเป็นอาชีพ เป็นต้น

สรุป

ในช่วงนี้สมาชิกในชุมชนปางอึกาเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 24 ครัวเรือน จากการแต่งงานแยกครอบครัว และการย้ายติดตามเข้ามาของกลุ่มญาติพี่น้อง ชุมชนปางอึกาเป็นหย่อมบ้านชาวกะเหรี่ยงขนาดเล็กที่ถูกจัดให้อยู่ในฐานะที่ต้องพัฒนาและสงเคราะห์เช่นเดียวกับชาวเขาทั่วไป

หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชาวบ้านปางอึกาในช่วงนี้ 3 หน่วย คือ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา และโครงการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นที่สูง

ผลกระทบจากการเข้ามาของหน่วยงานรัฐดังกล่าว เกิดขึ้นในสองด้าน คือ หนึ่ง องค์การของชุมชนเดิมในบ้านปางอึกาถูกแทรกแซง กล่าวคือในระดับครัวเรือน สูญเสียแรงงานของครอบครัว คือเด็ก ๆ ที่มีส่วน

ช่วยแบ่งเบาบางงานบางอย่างเช่นการเลี้ยงดูเด็กเล็ก การทำงานบ้าน ฯลฯ ทำให้พ่อบ้านแม่บ้านสามารถทำงานในไร่ได้อย่างเต็มที่ ชาวบ้านแก้ปัญหาการสูญเสียแรงงานเด็กโตให้กับโรงเรียนโดยให้เด็กโตนำเด็กเล็กไปที่โรงเรียนด้วย

ในระดับชุมชน โรงเรียนเข้ามาทำหน้าที่จัดการศึกษาแทนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตเดิมของชุมชนที่มีพ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ในกระบวนการผลิตและการดำรงชีวิตประจำวัน การมีโรงเรียนทำหน้าที่ให้"การศึกษา" ทำให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเด็ก ๆ กับชุมชนสูญเสียไป ผลกระทบจากการสูญเสียดังกล่าวส่งผลในระยะยาวต่อมา กล่าวคือ เด็กที่เข้าสู่กระบวนการศึกษาแบบใหม่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดทันสมัย ทำให้สูญเสียโอกาสในการเรียนรู้และประยุกต์ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับใช้ในชีวิต สูญเสียความสามารถในการพึ่งตัวเองในการผลิตสิ่งของเครื่องใช้ เช่น พบว่าผู้หญิงสมาชิกรุ่นใหม่ในชุมชนเริ่มทอผ้าไม่เป็น เป็นต้น

ในช่วงนี้มีหน่วยงานรัฐคือ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เข้ามาให้การ "สงเคราะห์" ชุมชนปางอึกาในด้านการแจกยารักษาโรค ผ้าห่ม ให้คำแนะนำในด้านสาธารณสุข การตั้งศูนย์ฯ ดังกล่าวสร้างความแปลกในสถานภาพของชาวบ้านปางอึกากับชุมชนคนเมืองที่แต่เดิมไม่เคยมีความรู้สึกแตกต่างกันมากนัก เพราะต่างเป็นชาวบ้านในป่าที่เพาะปลูกข้าวและพึ่งพาป่าเช่นเดียวกัน เนื่องจากสถานภาพ "ชาวเขา" มีการพ่วงเอาความรู้สึกว่า "เป็นปัญหา" เรื่องความล้มเหลวต่ำต้อยทางวัฒนธรรม และเกี่ยวพันกับการทำลายป่ารวมทั้งยาเสพติด

ชาวบ้านปางอึกา ได้ร่วมกันจัดตั้งโบสถ์คริสต์ขึ้นในชุมชนในเวลาไล่เลี่ยกัน ด้านหนึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นผู้มีศาสนาที่มีความเจริญ ด้านหนึ่งคือการเลือกที่จะถือความเชื่อด้วยตัวเอง ขณะที่รัฐสนับสนุนการตั้งวัดพุทธศาสนาขึ้นในช่วงเดียวกัน

ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นที่สูง ชาวเขาเผ่าม้งที่อยู่ถัดขึ้นไปจากบ้านปางอึกา เป็นศูนย์ของการส่งเสริมการผลิตเชิงพาณิชย์ ทำให้มีการสร้างถนนเชื่อมระหว่างชุมชนชาวเขากับถนนที่เชื่อมกับอำเภอแมริม เป็นเงื่อนไขให้เกิดการเข้ามาจับจองที่ดินข้างถนนโดยกลุ่มคนภายนอก ผลักดันให้ชาวบ้านคนเมืองบางส่วนเข้ามาจับจองที่ในป่าเพิ่มขึ้น ประกอบกับถนนนำมาซึ่งการแสวงหาประโยชน์จากป่าเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้ทรัพยากรร่อยหรอลง ชาวบ้านปางอึกาพบว่ามีคนภายนอกเข้ามาใช้ป่ามากจนของป่าต่าง ๆ หายากขึ้น กระทบกับกรฟึ่งพาป่าของชาวบ้านปางอึกา

ในด้านหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจได้สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่นการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำ และในด้านหนึ่งแนวคิดในการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองการค้า เป็นแนวคิดที่เข้ามามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจจากจารีตเดิมของชุมชนที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

แนวคิดดังกล่าวเข้ามามีอิทธิพลเห็นได้จากชาวบ้านปางอীগาบางครัวเรือนเริ่มปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินปลูกพืชเพื่อขาย เช่น ครัวเรือนที่มีที่นาใช้ที่ดินเข้มข้นมากขึ้น นอกจากนั้นยังใช้วัสดุการเกษตรที่สั่งซื้อมาจากภายนอก เป็นจุดที่ชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลของการ “พัฒนาเศรษฐกิจ” แทรกเข้ามาในวิถีคิดของชาวบ้านปางอীগา แม้ว่าจะสามารถปรับตัวเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ได้น้อยเนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านปัจจัยที่ดิน ทุน ความรู้ การนำสินค้าไปสู่ตลาดก็ตาม

ในช่วง พ.ศ.2515-2524 ชาวบ้านปางอীগาประมาณ 24 ครัวเรือนยังทำการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก และปัญหาการขาดแคลนข้าวในชุมชนยังมีน้อย เนื่องจากทุกครัวเรือนสามารถผลิตข้าวได้ บางครัวเรือนที่ผลิตได้ไม่พอกินยังสามารถอาศัยการยืมและแลกเปลี่ยนแรงงานกับครัวเรือนอื่น ๆ แลกข้าวได้ ดังนั้น แม้จะถูกแทรกด้านสังคมและวัฒนธรรมจากกฤษฎายอำนาจของรัฐและแนวคิดเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ จนเริ่มสูญเสียศักยภาพทางด้านสังคมและวัฒนธรรมบางส่วนแต่ชุมชนก็ยังสามารถรักษาการผลิตเพื่อยังชีพได้ระดับหนึ่ง เนื่องจากยังมีสิทธิในการจัดการที่ทำกินและทรัพยากรในป่าโดยอาศัยจารีตเดิม แต่ในช่วงเวลาต่อมาสิทธิดังกล่าวถูกปิดกั้นจนนำไปสู่การสูญเสียความสามารถในการพึ่งพาตัวเองในด้านเศรษฐกิจ กลัง พ.ศ.2525-2543 จะกล่าวรายละเอียดในบทที่ 4